

KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ – ZASOBY KULTUROWE ZIEMI OSTROWSKIEJ

Rocznik Ostrowski 2025, nr 11, Ostrów Mazowiecka 2025, s. 227-232

www.ludziezpasja.org

Łukasz Kutyló

Lokalny świat i jego historia w opiniach młodych ludzi z Ziemi Przemyskiej. Wnioski z badań

Przedmiotem moich rozważań chciałbym uczynić wstępne wnioski z badań zrealizowanych w 2023 r. w przemyskich szkołach średnich – badań prowadzonych pod kierownictwem prof. Marcina Wołoszyna z Uniwersytetu Rzeszowskiego, we współpracy z dr Katarzyną Radziwiłko i przy moim skromnym współudziale. Ze względu na to, że nie opublikowaliśmy jeszcze żadnych wyników ze wspomnianego badania, to w niniejszym skrócie mojego wystąpienia czynię to bardzo ostrożnie – mając na uwadze to, że na głębsze analizy przyjdzie jeszcze czas.

Za naszym badaniem kryło się pewne założenie, o którym warto wspomnieć na samym początku. Przyjęliśmy, że jednym z czynników wpływających na stosunek do miejsca zamieszkania (na wzię z nim) może być zainteresowanie lokalną historią. Gdyby to przypuszczenie udało się empirycznie potwierdzić, to lokalni aktorzy społeczni (np. instytucje samorządowe, oświatowe, organizacje pozarządowe) zyskaliby być może potwierdzenie swoich własnych intuicji albo otrzymaliby pewne wskazówki co do tego, jak tę więź z miejscem należy wzmacniać. Interesująca nas relacja – między stosunkiem do miejsca zamieszkania a zainteresowaniem lokalną historią – wydała nam się szczególnie ważna w przypadku osób młodych, często decydujących się po ukończeniu szkoły średniej na migrację za nauką lub/i pracą do większych ośrodków miejskich (i najczęściej z tej migracji nie wracających). Próbując trochę przybliżyć nasze poszukiwania badawcze: dokonam na wstępie porównania pomiędzy powiatem ostrowskim oraz powiatami przemyskimi (grodzkim i ziemskim), następnie opiszę metodologię badania (pokażę przy tym, w jaki sposób budowaliśmy poszczególne skale i wskaźniki), a na koniec uchylę nieco rąbka tajemnicy i wskażę, jakie czynniki w naszym badaniu wpływały na stosunek młodych ludzi z Ziemi Przemyskiej do ich miejsca zamieszkania.

Oba interesujące nas „światy lokalne”: powiat ostrowski oraz powiaty przemyskie doświadczają negatywnych zmian demograficznych. Z analizy danych pochodzących z Banku Danych

Lokalnych GUS wynika, że w powiecie ostrowskim w 2014 r. mieszkało 74 348 osób, a w 2024 – 67 854. Z kolei w powiatach przemyskich (ogółem) sytuacja wyglądała następująco: w 2014 roku mieszkało w nich 137 508 osób, a w 2024 – 125 980. Oznacza to, że oba „światy lokalne” doświadczyły spadku ludności. Liczba mieszkańców w 2024 r. wynosiła w powiecie ostrowskim oraz w powiatach przemyskich odpowiednio: 91,3% i 91,6% liczby ludności z roku 2014. Niekorzystne wydają się także zmiany w strukturze ludności. Zarówno powiat ostrowski, jak i powiaty przemyskie, zmagają się ze spadkiem liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, oraz wzrostem liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. W 2014 r. w powiecie ostrowskim mieszkało 11 366 osób w wieku przedprodukcyjnym i 48 959 w produkcyjnym, a w 2024 r. odpowiednio – 9 993 i 41 191. Oznacza to, że w 2024 liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 87,9% liczby z roku 2014, a liczba ludności w wieku produkcyjnym – 84,1% liczby z 2014 r. W tym samym czasie w powiecie ostrowskim wzrosła liczba osób w wieku poprodukcyjnym – z 14 023 w 2014 r. do 16 670 w 2024. Obecnie co czwarty mieszkaniec powiatu ostrowskiego (24,6%) to osoba w wieku poprodukcyjnym. W 2014 r. była to co piąta osoba (18%). Podobnie sytuacja wygląda w powiatach przemyskich. W 2014 r. mieszkały tam 20 324 osoby w wieku przedprodukcyjnym i 91 870 osób w wieku produkcyjnym, a w roku 2024 odpowiednio: 17 057 i 77 720. Oznacza to, że w 2024 r. liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym stanowiła 83,9% liczby z roku 2014, a liczba ludności w wieku produkcyjnym – 84,6% liczby z roku 2014. Pomiędzy 2014 a 2024 wzrosła w powiatach przemyskich liczba ludzi w wieku poprodukcyjnym – z 25 314 w 2014 r. do 31 203 w 2024. Podobnie, jak w powiecie ostrowskim, obecnie co czwarty mieszkaniec powiatów przemyskich to osoba w wieku poprodukcyjnym (24,6%). W 2014 r. – był to co piąty mieszkaniec (18,4%).

Oba „światy lokalne” zmagają się także z ujemnym saldem migracji. W powiecie ostrowskim w latach 2016-2024 to saldo wynosiło odpowiednio: -204, -286, -302, -378, -265, -178, -230, -214 i -255. Dokładniejsza analiza dotycząca spowodowanego migracją ubytku ludności wykazała, że z terenu powiatu ubywa przede wszystkim kobiet. W przypadku powiatów przemyskich saldo migracji także okazało się ujemne i w latach 2016-2024 wynosiło odpowiednio: -338, -386, -508, -643, -465, -515, -595, -427, -475. Dokładniejsza analiza wykazała, że w wyniku migracji w powiatach tych ubywa głównie mężczyźni.

Jak widać, małe „światy lokalne” zmagają się z poważnymi wyzwaniami demograficznymi – tym bardziej ważna wydaje się próba odpowiedzi na pytanie: jakie czynniki mogą sprawić, że młodzi ludzie zdecydują się tutaj pozostać bądź powrócić (np. po ukończeniu studiów)? Próba odpowiedzi na nie jest bardzo złożona i w naszych skromnych poszukiwaniach skupiliśmy się jedynie na pewnym aspekcie być może z tym pytaniem związanym, dotyczącym relacji między pozytywnym stosunkiem do miejsca zamieszkania a szeregiem zmiennych (wskaźników), które potencjalnie na ten stosunek mogą wpływać (w tym: zainteresowaniem lokalną historią). Badanie mające nas przybliżyć do lepszego zrozumienia tej potencjalnej relacji przeprowadziliśmy wśród uczniów przemyskich szkół średnich. Główna jego część opierała się na metodologii ilościowej, a uczniów (respondentów) dobraliśmy do niego korzystając z próby

warstwowo-losowej. Ogółem, badaniem ilościowym objęliśmy 568 osób, w tym: 228 chłopców oraz 288 dziewcząt (5 osób nie zdefiniowało swojej płci). 254 respondentów mieszkało w Przemysłu, a 280 w jego okolicach. W badaniu zastosowaliśmy technikę ankiety audytoryjnej: koordynator rozdawał ankietę w wylosowanych klasach, a uczniowie-respondenci wypełniali ją podczas lekcji. To narzędzie ma pewne wady, np. objętość kwestionariusza ankiety musi być dostosowana do czasowych ograniczeń, w jakich trzeba zrealizować badanie. Jest to jednak badanie tańsze od innych, a przy tym pozwala na względne kontrolowanie tego, kto ankietę wypełnia. W naszym przypadku, w uprzednio przygotowanym przez nas narzędziu wyodrębniliśmy kilka części. Ankieta rozpoczynała się więc od preambuły, w której przedstawiliśmy się, a także napisaliśmy o celach badania, o tym, co dalej będzie działo się z odpowiedziami i dlaczego są one dla nas tak ważne. Z kolei główna część kwestionariusza składała się z trzech części poświęconych odpowiednio stosunkowi respondentów do: historii w ogóle, historii lokalnej oraz „świata lokalnego”. Narzędzie kończyło się tzw. metryczką, w której pojawiły się pytania dotyczące podstawowych cech społeczno-demograficznych badanych.

Przystępując do badania utworzyliśmy szereg skal, mających pomóc nam w opracowaniu odpowiednich zmiennych (tj. wskaźników) i weryfikacji przyjętych hipotez badawczych, np. dotyczących relacji między „pozytywnym stosunkiem do miejsca zamieszkania” a szeregiem innych czynników, w tym: „zainteresowaniem lokalną historią”, „pozytywną oceną perspektyw na lokalnym rynku pracy”, „pozytywną oceną poziomu bezpieczeństwa” oraz „pozytywnym stosunkiem do mieszkańców”. Poniżej pozwolę sobie krótko opisać, w jaki sposób konstruowaliśmy skale oraz tworzyliśmy zmienne:

- **Zmienna „pozytywny stosunek do miejsca zamieszkania” (do Ziemi Przemyskiej):** założyliśmy, że o tym stosunku będzie świadczyć: duma z mieszkania właśnie tutaj; wiązanie z nim swych planów życiowych; poczucie, że ma się wiele wspólnego z żyjącymi tutaj ludźmi; chęć działania na rzecz lokalnych mieszkańców w sytuacjach kryzysowych, oraz przeświadczenie, że na Ziemi Przemyskiej respondent lub respondentka czuje się „swojo”. Utworzyliśmy stwierdzenia dotyczące tych zagadnień i opracowaliśmy skalę, na której badani się do nich ustosunkowywali (skala okazała się rzetelna, wartość współczynnika alfa Cronbacha wyniosła: $\alpha=0,77$). Zmienną utworzyliśmy poprzez uśrednienie wyborów dokonywanych przez badanych. Jej wartości mieściły się w przedziale od 1 do 4 (im wyższa była wartość, tym respondent miał bardziej pozytywny stosunek do Ziemi Przemyskiej).
- **Zmienna „zainteresowanie lokalną historią”:** tworząc tę zmienną skorzystaliśmy z pytania w kwestionariuszu, w którym poprosiliśmy respondentów, aby użyli stworzonego przez nas „termometru”. „Termometr” ten miał mierzyć poziom zainteresowania lokalną historią i przyjmował następujące wartości: od 35° do 36° – „lokalna historia jest mi obojętna”; od 36,1° do 37° – „jestem nią trochę zainteresowany/a”; od 37,1° do 38° – „jestem nią raczej zainteresowany/a”; powyżej 38° – „jestem nią bardzo zainteresowany/a (zafascynowany/a)”.
- **Zmienna „pozytywna ocena perspektyw na lokalnym rynku pracy”:** opracowując skalę do jej pomiaru stworzyliśmy hipotetyczną postać Piotra, który skończył szkołę średnią i zamierza zamieszkać na Ziemi Przemyskiej. Piotr zwrócił się do naszych

respondentów z pytaniami o lokalny rynek pracy. Respondenci odpowiadając na nie mieli określić, czy w Przemyślu i okolicach można znaleźć pracę (w ogóle), dobrze płatną pracę oraz ciekawą pracę. Odnosili się do tego używając 4-stopniowej skali. Skalę tę uznaliśmy za rzetelną ($\alpha=0,67$). Zmienną utworzyliśmy poprzez uśrednienie odpowiedzi badanych – przyjmowała wartości od 1 do 4 (im wyższa wartość, tym większe przekonanie, że perspektywy na lokalnym rynku pracy są dobre).

- **Zmienna „pozytywna ocena poziomu bezpieczeństwa”**: Piotra interesowało także bezpieczeństwo. Poprosiliśmy respondentów, aby wskazali mu, czy Przemyśl i okolice można, ogólnie rzecz biorąc, traktować jako miejsce spokojne i bezpieczne, a także, czy należy się tutaj obawiać stania się ofiarą przestępstwa. Odnosząc się do tego, badani ponownie korzystali z 4-stopniowej skali. Skalę tę także uznaliśmy za rzetelną ($\alpha=0,66$). Zmienną „pozytywna ocena poziomu bezpieczeństwa” utworzyliśmy poprzez uśrednienie odpowiedzi badanych. Przyjmowała ona wartości od 1 do 4 (im wyższa wartość, tym większe przekonanie, że Ziemia Przemyska jest miejscem bezpiecznym).
- **Zmienna „pozytywny stosunek do mieszkańców”**: w badaniu przywołaliśmy też postać Sandry, partnerki Piotrka. Sandrę interesowali mieszkańcy – w jakim stopniu są: wrażliwi na ludzką krzywdę, zaradni i przedsiębiorczy, otwarci na innych, dumni z bycia mieszkańcami Ziemi Przemyskiej, przywiązani do własnych korzeni. Badani mieli jej na to odpowiedzieć korzystając ze skali od 1 do 4. Skala okazała się rzetelna ($\alpha=0,70$). Na jej podstawie – poprzez uśrednienie – utworzyliśmy zmienną „pozytywny stosunek do mieszkańców”, która przyjmowała wartości od 1 do 4 (im wyższa, tym ten stosunek do mieszkańców był bardziej pozytywny).

Na potrzeby referatu pokusiłem się o przeanalizowanie relacji zachodzących między „pozytywnym stosunkiem do miejsca zamieszkania” (zmienna objaśniana) a pozostałymi, wymienionymi wyżej zmiennymi (zmiennie objaśniane). Na potrzeby tej analizy skorzystałem z analizy regresji liniowej wielorakiej. Okazało się, że każda z uwzględnionych zmiennych objaśnianych wpływa na „pozytywny stosunek do miejsca zamieszkania” – w największym stopniu jednak deklarowane „zainteresowanie lokalną historią”, a w najmniejszym „pozytywna ocena poziomu bezpieczeństwa”. Jak na badanie socjologiczne, stworzony przez nas model okazał się dobrze dopasowany do danych (wyjaśniał ponad 30% wariancji zmiennej objaśnianej).

Wyniki tej analizy pokazały, że „zainteresowanie lokalną historią” może być jednym z czynników wpływających na „pozytywny stosunek do miejsca zamieszkania”. Warto jednak zachować ostrożność w interpretacji tych wyników. Równie prawdopodobna jest bowiem relacja odwrotna: że to „pozytywny stosunek do miejsca zamieszkania” wpływa na deklarowane „zainteresowanie lokalną historią”. W naszych dalszych poszukiwaniach spróbujemy „ugryźć” ten problem w jeszcze inny sposób, korzystając z innych zmiennych, pozostałych pytań, których w niniejszym streszczeniu nie wymieniałem. Gdyby okazało się jednak, że podobną relację znajdziemy stosując także inne wskaźniki (zmiennie), to wyniki naszego badania mogłyby się okazać obiecujące, także w wymiarze praktycznym.

